

Т-204Е “Морське право для суднових офіцерів” та Т-608Е “Морське право”, видані англійською в 1992 та 1993 рр. у Лондоні [14], [15]; при цьому курс Т-608Е є більш універсальним і має більший обсяг навчального матеріалу.

Вказані курси містять рамкові приписи (мета, завдання, інформація про курс, вхідний рівень знань), розклад курсу, детальний план навчання, керівні приписи для інструктора (викладача) та вказівки для оцінки знань слухача курсу. Загалом ММО періодично переглядає й удосконалює власні модельні курси, але ці процеси поки не торкнулися курсів з морського права [13].

Отже, вказані міжнародні стандарти не залишають можливості надавати морську освіту без навчання морському праву; тому включення морського права до національних стандартів підготовки морських спеціальностей України було невідворотним процесом. Саме зазначена специфіка зумовлює потребу у викладанні морського права в технічних навчальних закладах. У радянський період практика навчання морського права в навчальних закладах Міністерства морського флоту СРСР була подібною, саме її наявність зумовила тривалу підготовку кваліфікованих кадрів і виникнення національної школи морського права, з'явлення після розпаду СРСР феномену юридичної освіти в морських навчальних закладах. Такі процеси мають бути предметом окремих досліджень; водночас, в умовах розроблення нових стандартів викладання міжнародного права у внз України, і ґрунтуючись на наведеному, можна стверджувати наступне.

Підготовка бакалаврів з міжнародного права в Україні має безумовно містити підготовку з морського права, із включенням у навчальні програми тематики, передбаченої міжнародними стандартами, у повному обсязі. Підготовка магістрів з міжнародного права має передбачати можливість їх працевлаштування викладачами в навчальній структурі I-II рівнів акредитації (технікуми й коледжі) та в навчальні центри, де готуються рядові кадри з судноплавних і судномеханічних спеціальностей торговельного й рибного флоту.

Підготовка наукових кадрів за спеціальністю 12.00.11 - міжнародне право має передбачати можливість виокремлення в рамках спеціальності спеціалізованої підгалузі - морського права, для кваліфікованої підготовки фахівців для викладання морського права у вищих навчальних закладах технічних спеціальностей і у вищих юридичних закладах. Координацію підготовки навчально-методичної літератури з морського права та прикладних наукових досліджень у сфері морського права має бути покладено на профільну кафедру, що має найбільш потужний потенціал з продовження традицій

розвитку національної школи морського права України.

Література

1. Азовський морський інститут ОНМА. - [Електронний ресурс]: <http://ami.edu.ua>.
2. Академія военно-морских сил им. П.С. Нахимова. - [Електронний ресурс]: <http://avms.sebastopol.ua>.
3. Київська державна академія водного транспорту імені Сагайдачного. - [Електронний ресурс]: <http://www.maritime.kiev.ua>.
4. Кодекс по подготовке и дипломированию моряков и несению вахты (Кодекс ПДНВ), Приложение I к Конвенции ПДНВ 1978 г. в редакции 1995 г. - [Електронний ресурс]: http://imodocs.com/txt/data_www/texts/sKodeks_PDNV95.php3.
5. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. - [Електронний ресурс]: <http://www.nuos.edu.ua>.
6. Національний університет “Одеська юридична академія”. - [Електронний ресурс]: <http://onua.edu.ua>.
7. Одеська національна морська академія. - [Електронний ресурс]: <http://www.onma.edu.ua>.
8. Одеський національний морський університет. - [Електронний ресурс]: <http://www.osmu.odessa.ua>.
9. Рекомендація Міжнародної організації праці щодо професійного навчання моряків № 137 від 28 жовтня 1970 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.2383.0>.
10. Севастопольський національний технічний університет. - [Електронний ресурс]: <http://sevntu.com.ua>.
11. Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. - [Електронний ресурс]: <http://usufit.edu.ua>.
12. Херсонська національна морська академія. - [Електронний ресурс]: <http://kmi.kherson.ua>.
13. IMO Model Courses. - [Електронний ресурс]: <http://www.imo.org/ourwork/humanelement/trainingcertification/pages/modelcourses.aspx>.
14. Model course 2.04: maritime law for ships' officers ; by International Maritime Organization (IMO). - London: IMO, 1992. - 284 p.
15. Model course 6.08: maritime law; by International Maritime Organization (IMO). - London: IMO, 1993. - 544 p.

*Бабін Б.В.,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
адміністративного та кримінального права Одеської
національної юридичної академії
Надійшла до редакції 23.11.2012*

УДК 37.01:351.74

ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ВНЗ СИСТЕМИ МВС ДО ДІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Домніцак В. В.

Розбудова України як правової, демократичної держави на засадах забезпечення й зміцнення законності й правопорядку, дотримання прав і свобод громадян, передбачених Конституцією й чинним законодавством, значною мірою залежить від діяльності міліції як державного озброєного органу виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права й свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства та держави від протиправних посягань.

Роль органів внутрішніх справ у суспільному житті держави реалізується, насамперед, через адміністра-

тивну діяльність міліції. Від її ефективності суттєво залежить стан правопорядку загалом, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю, захист прав і законних інтересів громадян. Реформування державного механізму влади неможливе без посилення правоохоронної діяльності взагалі й, зокрема, органів внутрішніх справ, особливо їх головної ланки - міліції. Зважаючи на сучасну ситуацію, органам внутрішніх справ важливо чітко визначити шляхи й засоби протистояння кримінальній експансії, подолання злочинного тиску, розробити на

основі реалістичної, вираженої оцінки закономірностей, можливостей і тенденцій суспільного розвитку стратегію щодо приборкання злочинності, суттєвого впливу на зміну її динаміки.

Надзвичайної актуальності набувають проблеми, пов'язані із захистом життя й здоров'я правоохоронців, які постійно піддаються впливу низки небезпечних факторів від злочинних посягань. Втрати особового складу ОВС (загибель, поранення, травмування, втрата свідомості, професійні захворювання) можуть виникати не лише як наслідок дій злочинців, а й у разі необачності, неузгодженості та невдало спланованих дій працівників ОВС, учасників охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень [2]. Такі та інші небезпечні фактори також можуть бути викликані недотриманням заходів особистої безпеки, незнанням специфіки виниклої ситуації й протидії їй за рахунок слабкої професійної підготовки працівників міліції.

Стратегію реформування системи ОВС неможливо вирішити без нової кадрової політики, основна мета якої має полягати у створенні організаційно-правових, соціальних, виховних, психологічних, матеріально-технічних, фінансових, економічних та інших передумов для формування високопрофесійного персоналу ОВС, здатних ефективно, на високому рівні вирішувати завдання правоохоронного характеру в новому тисячолітті [3].

Ступінь поширеності небезпечних подій і ситуацій тією чи іншою мірою відображається на повсякденній діяльності органів державної влади, тим самим визначаючи особливості їх функціонування. Разом з цим виникає потреба в нормалізації всіх сфер життя шляхом підтримання надійного громадського порядку й громадської безпеки, з обов'язковим підвищенням ефективності залучених сил і засобів ОВС.

Необхідність вдосконалення професійної підготовки працівників ОВС до дій в екстремальних умовах визначає актуальність і важливість глибокого й всебічного наукового дослідження широкого кола питань, пов'язаних з діяльністю різних підрозділів ОВС, які забезпечують охорону громадського порядку та боротьбу зі злочинністю. Підвищення рівня підготовки персоналу ОВС, забезпечення його життєдіяльності в екстремальних умовах дозволить успішно вирішувати поставлені перед ними завдання.

Мета дослідження полягає в тому, що на основі наукового аналізу системи професійної підготовки в ОВС визначити заходи підвищення ефективності професійної підготовленості працівників ОВС України до дій в екстремальних умовах. Мета й завдання дослідження мають як науково-теоретичний аспект, який полягає у всебічному аналізі основних фундаментальних положень сучасних досягнень у галузі професійної підготовки працівників ОВС, так і практичний - розробка конкретних практичних рекомендацій і наукових обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення системи професійної підготовки працівників ОВС до дій в екстремальних умовах.

Значну роль у забезпеченні безпеки грають фахівці ОВС. У Законі України "Про міліцію" сказано, що "міліція в Україні - є державний озброєний орган виконавчої влади, що захищає життя й здоров'я, права й свободи громадян, власність, навколишнє середовище, інтереси суспільства й держави від протиправних посягань" [1].

Отже, фахівець ОВС за родом своєї діяльності безпосередньо пов'язаний з питаннями безпеки життєдіяльності. Згідно зі ст. 10 цього ж Закону одними з основних

обов'язків міліції є: повідомляти відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварію, пожежу, катастрофи, стихійні лиха й інші надзвичайні події, уживати невідкладних заходів для ліквідації їхніх наслідків, порятунку людей і надання їм допомоги, охорони майна, яке залишилося без догляду; брати участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій і епізоотій; згідно з існуючим законодавством сприяти забезпеченню режиму військового або надзвичайного стану у випадку їх оголошення на всій території України або в окремому регіоні; надавати в межах наявних можливостей невідкладну, у тому числі медичну, допомогу особам, які постраждали від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпомічному або небезпечному для життя й здоров'я стані, а також неповнолітнім, які залишилися без опікунів [1].

Ці обов'язки зумовлені тим, що підрозділи ОВС знаходяться в постійній готовності до негайних дій у будь-яких ситуаціях, які загрожують життю та здоров'ю громадян, особливо в разі виникнення аварій, пожеж, хімічного або радіаційного забруднення місцевості, руйнування споруд та ін.

Згідно з опитуванням, яке проходило серед слухачів ОДУВС, у підрозділах ОВС м. Одеси й інших областей України, були отримані наступні результати:

- майже 100 % опитаних хоча б один раз брали участь у діях ОВС в умовах надзвичайних ситуацій;

- найбільший вплив на дії ОВС здійснюють: невміння користатися спеціальним матеріально-технічним забезпеченням - 71 %; відсутність правової бази, регулюючої діяльність ОВС у подібних умовах - 66 %; недолік інформації про явища, які відбуваються - 57 %;

- опитані одержали велику частину знань: на заняттях по службовій підготовці - 66 %; при навчанні у ВНЗ-ах - 65 %; у процесі самостійного вивчення - 55 %;

- велика частина опитаних не мала достатніх знань для бездоганного виконання завдання - 63 % і тільки 24 % мало досить знань.

Російські вчені по рейтингу небезпечних професій, професію міліціонера поставили на 4 місце (після військовослужбовців збройних сил, фахівців гірничодобувної промисловості та льотчиків цивільної операції) [4].

Показником необхідності більш ретельного й ефективного вивчення предмета безпеки життєдіяльності особовим складом ОВС виступає бажання близько 75 % опитаних підвищити свій професійний рівень з питань дій у надзвичайних ситуаціях.

Фахівці ОВС постійно повинні забезпечувати безпеку життя й здоров'я підлеглого особового складу під час виконання ними службових обов'язків. При цьому основними їх задачами є:

- оцінка припустимого ризику;
- вибір і забезпечення безпечних дій, прийомів і умов праці;
- використання засобів захисту.

Для вирішення цих задач фахівці ОВС зобов'язаний уміти:

- ідентифікувати шкідливі й небезпечні фактори;
- проводити оцінку обстановки;
- користатися самому й контролювати дотримання підлеглими правил техніки безпеки;
- визначити ступінь ризику під час виконання службових обов'язків;

- організувати інструктаж й навчання підлеглих безпечним прийомам діяльності;

- забезпечувати застосування й правильну експлуатацію індивідуальних і колективних засобів захисту;

- правильно діяти в надзвичайних і екстремальних ситуаціях;

- організувати порятунок людей і ліквідацію наслідків аварій, катастроф і інших надзвичайних ситуацій;

- надавати першу медичну допомогу [5, 110].

Для вирішення цих задач фахівець ОВС зобов'язаний знати:

- основні законодавчі акти, накази МВС, правила й рекомендації у сфері безпеки життєдіяльності;

- правила техніки безпеки;

- основні напрямки й способи щодо підвищення рівня безпеки в підрозділах ОВС, профілактики травматизму в підрозділах.

Основними методами підготовки курсантів ОВС до затримання озброєних злочинців є показ, вправа та практична робота.

Вибір методу зумовлюється метою навчання, категорією й складом осіб, які навчаються, характером матеріалу, що вивчається, умов, у процесі яких здійснюється спеціальна підготовка.

Найбільш доцільний метод підготовки курсантів до дій в екстремальних ситуаціях - це практичне заняття.

Під час моделювання екстремальних ситуацій на практичних заняттях слід сформувати з курсантів дві групи. Спочатку слід охарактеризувати дії обох груп, вказуючи при цьому, які тактичні прийоми захисту та нападу можна застосовувати, які існують тактичні варіанти ведення бойових дій, як використовуються, наявність сприятливих моментів і різні засоби досягнення позитивного результату. У ході занять ці умови потрібно модифікувати в сторону ускладнення.

Психологічні й фізичні навантаження, що адекватні дійсним навантаженням, можна створювати на заняттях за допомогою спеціально підібраних вправ з подолання спеціальних смуг перешкод. Під час підготовки курсанти повинні тренуватися у швидкісному й безпечному подоланні різних проходів, сходів, аварійних люків, вантажних і пасажирських відсіків [8]. З цією метою доцільно й необхідно в навчальних центрах мати діючі макети машин, які викрадають, зокрема на Україні; літаків (АН-24, Ту-134, Boeing, Douglas); автобусів (Ікарус, Мерседес, Богдан та ін.); залізничних вагонів (купейних, плацкартних); вантажних автомобілів; гелікоптерів (Ми-8) та інші.

Дані схем, креслень, що використовуються, необхідно в повному обсязі вводити в комп'ютери, моделюючи різні варіанти тактичних дій груп захоплення (штурмових груп) залежно від кількості й характеру злочинців, їх намірів, наявності заложників, місць їх розташування тощо.

У комплексі всіх підготовчих заходів важливе місце займають питання технічного забезпечення, зокрема використання предметів, застосування яких забезпечує швидке й спритне проникнення на об'єкт, що захоплений терористами. Такими предметами можуть бути, наприклад:

- драбини, покриті гумою, для штурму літаючих апаратів, залізничних вагонів, автомобілів, будівель тощо;

- блоки, канати, жердини для спуску та підйому на будівлі, судна й інші об'єкти;

- різного роду водолазне обладнання;

- зажими, розпірки, ключі, щити, пересувні платформи.

Безперечно, що тренування курсантів повинно проводитись з обов'язковим застосуванням цих засобів і комбінуванням їх застосування. При цьому особливу увагу необхідно звертати на психологічну підготовку. Тому тренування курсантів, як правило, проводяться з використанням різного виду перешкод (звукових, світ-

лових об'єктів і таких, що рухаються).

Крім того, при проведенні занять необхідно враховувати особливості варіантів можливих зустрічей з озброєним злочинцем. Аналіз численних сутичок з озброєними злочинцями показав, що результат поєдинку визначають такі фактори:

- характер зустрічі (навмисний, вимушений);

- дистанція між учасниками в момент зіткнення;

- їх психологічний стан;

- можливість застосування зброї;

- наявність і використання сприятливих моментів сутички та інше.

Так, в умовах несподіваної зустрічі злочинець може тримати зброю в стані бойової готовності, але психологічно він може бути не готовий до її застосування; зброя знаходиться в такому стані, коли її не можна застосувати одразу, але дії злочинця носять агресивний характер; злочинець тримає зброю в стані бойової готовності й може одразу її застосувати. Можна використовувати такі варіанти проведення занять.

Варіант № 1. Розташування працівників міліції щодо злочинця, а також сплановані й застосовані заходи до затримання припустимо є відомими злочинцю. Дії можуть відбуватися на різних дистанціях. Зброя знаходиться в стані бойової готовності. Однак через психологічні й інші фактори злочинець проявляє невпевненість і пасивність щодо її застосування.

Варіант № 2. Зброя в злочинця знаходиться не в стані бойової готовності, особливо в початковій стадії зіткнення. У цьому разі робітнику міліції потрібно використовувати це становище, здійснити раптові й відволікаючі дії, швидко зблизитися із злочинцем.

Варіант № 3. Зіткнення між працівником міліції й злочинцем відбувається раптово. Від робітників міліції в такій ситуації вимагається миттєво оцінити обстановку та обеззброїти злочинця, застосовуючи прийоми рукопашного бою чи спеціальні засоби.

Варіант № 4. Злочинець перебуває в агресивному стані, у будь-який момент готовий застосувати зброю. Оскільки час на прийняття рішення про застосування зброї залежить від ситуації, яка складається, то результат зустрічі буде залежати від того, наскільки працівник міліції зможе використати створені сприятливі обставини. Такими обставинами при знешкодженні озброєного злочинця можуть бути:

- вигідні дистанції й положення щодо злочинця;

- можливість здійснення раптових і обманних дій;

- психологічний стан злочинця, який характеризується підвищеною тривожністю й нестійкістю.

Досвід проведення антитерористичних операцій в інших країнах світу (Росія, Індія, Пакистан, Іспанія та ін.) показує, що злочинці дуже часто під час проведення підступних заходів використовують наркотичні засоби. Тому ставиться завдання не тільки затримання злочинців, що дуже часто стає неможливим, а їх знищення. У такому разі доля всієї спецоперації, життя бійців спецпідрозділів залежить від одного або декількох влучних пострілів. Співробітники силових підрозділів, також і міліції повинні добре вміти вести вогонь на знищення [9]. Для цього вправи з вогневої підготовки необхідно відпрацьовувати в умовах, наближених до бойових. Цьому сприяють використання "шумових ефектів" (холості постріли, вибухи вибухових пакетів, гучні звуки сирен, викрики людей та ін.), спалахів вогню, вмикання й вимикання автомобільних фар, димові завіси, пересування бійців, знаряджених у засоби індивідуального бронезахисту.

На жаль, у будь-яких екстремальних ситуаціях навіть

у підготовлених людей виникають негативні види емоцій: страх, паніка, заціпеніння, переляк, стрес. Велику увагу під час підготовки співробітників необхідно приділяти їх психологічній стійкості в діях у надзвичайних ситуаціях.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок про те, що в професійній діяльності працівників ОВС накопичилася низка проблем, зумовлених як недосконалістю нормативно-правового регулювання, так і недоліками у функціонуванні самої міліції, проблемами кадрового, матеріального, організаційного забезпечення її правоохоронної діяльності. Вважаємо, що необхідно розробляти пропозиції по удосконаленню професійної підготовки працівників ОВС взагалі й до їх діяльності в екстремальних ситуаціях зокрема.

Це дозволить співробітнику міліції ефективно виконувати свої професійні обов'язки з організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень, залишатися справжнім професіоналом своєї справи й на високому рівні вирішувати завдання правоохоронного напрямку.

Література

1. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 4. - С. 20.
2. Філатов С.Д., Малівська Н.М., Тітаренко П.О. Заходи щодо запобігання втрат особового складу під час проведення спеціальних операцій по затриманню озброєних злочинців та дій в екстремальних ситуаціях. - К.: РВВ МВС України. - 1996. - С. 32.
3. Кравченко Ю.Ф. Основні напрямки реформування

кадрової політики в органах внутрішніх справ України // Вісник Унів. внутр. справ. - 1997. - № 2. - С. 3-10.

4. Чарльз М.Т. Професіональна підготовка співробітників поліції (милиции) США і Росії. Научное издание / Под общ. ред. В.П. Сальникова. - СПб: Санкт-Петербургский университет МВД России, издательство "Алетейя", 2000. - С. 224;

5. Шойгу С. К. Учебник спасателя / С.К. Шойгу, С.М. Кудинов, А.Ф. Неживой, С.А. Ножевой; под общ. ред. Ю.Л. Воробьева. - М.: МЧС России, 1997. - 520 с.

6. Про затвердження Комплексної програми вдосконалення бойової та психологічної підготовки особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 26.05.2005 р. № 385.

7. Про підвищення рівня фізичної підготовки працівників ОВС: Наказ МВС України від 30.06.2005 р. № 495.

8. Психолого-педагогические проблемы совершенствования управления и оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел: Труды Академии МВД СССР. - М. - 1986. - С. 173.

9. Юрченко А.В. Психологічні аспекти підготовки співробітників ОВС до застосування вогнепальної зброї в екстремальних умовах // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - № 2. - 1999. - С. 198-211;

*Домніцак В.В.,
начальник кафедри спеціальної та фізичної підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 18.11.2012*

УДК 159.923:351.74

БОЙОВА ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ СНАЙПЕРА

Пригодська Ю. В.

Психологічні особливості снайперського мистецтва лише нещодавно почали описувати зарубіжні дослідники П. Бруксмін, М. Лонсдейл, Д. Міллер, а серед вітчизняних авторів до цієї теми зверталися О. Потапов, О. Резанов, В. Лобаєв.

Вдамося до історії. Снайпер (англ. sniper) – спеціальний боєць піхоти або інших родів військ чи правоохоронних органів, який уражає важливі цілі з першого пострілу, як правило, із замаскованої засідки. Снайпери звичайно використовують спеціальні снайперські гвинтівки, обладнані оптичним прицілом. Досвідчені снайпери мають великий досвід у точності стрільби, навичках маскування, прихованого пересування, спостереження, розрахунку траєкторії польоту кулі та інших чинників – вітру, температури, різниці висот і т. ін.. Слово “снайпер” походить від назви дрібної та швидкої пташки – бекаса (англ. snipe). Оскільки полювання на цього птаха було доволі складним, тих, кому це вдавалося, називали снайперами [1].

Одним з перших “VIP-птахів”, що потрапив у приціл снайперської гвинтівки колоніста, став британський генерал Симон Фрезер. Боєць загону “Вірджинські стрільці” на прізвище Мерфі влучив у нього з 460 метрів. Загибель командувача спричинила паніку серед англійців і вони відступили. Подальша історія воєн знає чимало прикладів, коли жертвами спеціально навчених стрільців ставали видатні полководці. Так, під час Трафальгарської битви французький унтер-офіцер, зайнявши позицію на щоглі корабля, смертельно поранив адмірала Нельсона. Прицільним пострілом з

відстані близько 400 метрів був убитий герой Кримської війни адмірал Нахімов. У тому, наскільки дошкульним і ефективним є снайперський вогонь ворога, на власному досвіді переконався й Уїнстон Черчилль.

Перші штатні снайпери в армійському підрозділах з'явилися в 1915 році в німецькому війську. Але незважаючи на те, що з властивою їм педантичністю кайзерівські вояки до дрібниць розписали “правила роботи” і схему навчання стрільців, всі снайперські рекорди Першої світової належать вихідцям з британських колоній. Кращим з них визнано канадського індіанця Луїса Пегхмагабоу, який здобув 378 підтверджених перемог.

Протягом тієї війни, особливо в період тривалого позиційного протистояння військ, перспективність “снайперського руху” стала незаперечною. Втім, ні в царській армії, ні згодом у Червоній робітничо-селянській виступів з цього не зробили – у військах не було жодного навчального спеціалізованого підрозділу. До початку фінської кампанії 1939-1940 р.р. у СРСР обмежувалися популяризацією масового стрілецького спорту. Значок “Ворошилівський стрілець” на грудях був тоді невід'ємним атрибутом кожного юнака. “Холодним душем” для радянського керівництва стали серйозні втрати, яких зазнала Червона армія від ворожих снайперів у ході “зимової війни”. Найвідомішим з них був Сімо Хайха, якого прозвали “Білою смертю”. Цей невеличкого зросту 33-річний суомі, озброєний звичайною (без оптичного прицілу) гвинтівкою Мосіна, знищив 542 червоноармійця! Не випадково “кукушок” противника росіяни у полон не брали – розстрілювали на місці, без церемоній. Гіркий